অধ্যায় ৭ ঃ জৱাহৰলাল নেহৰু

অধ্যায় গাঁথনি

৭.১ উদ্দেশ্য
৭.২ পৰিচয়
৭.৩ জৱাহৰলাল নেহৰু
৭.৩.১ জাতীয়তাবাদৰ ধাৰণা
৭.৩.২ কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰ আৰু মিশ্ৰ অৰ্থনীতি সম্পৰ্কে ধাৰণা
৭.৩.৩ ধৰ্মনিৰপেক্ষতাৰ ধাৰণা
৭.৩.৪ গণতন্ত্ৰৰ ধাৰণা
৭.৩.৫ আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয়তাবাদৰ ধাৰণা
৭.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
৭.৫ অধিক জানিবলৈ
৭.৬ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান
৭.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন

৭.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনিঃ

- নেহৰুৰ সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক দৰ্শন আলোচনা কৰিব পাৰিব
- নেহৰুৰ জাতীয়তাবাদ আৰু ধৰ্মনিৰপেক্ষতাৰ ধাৰণা ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- গণতন্ত্ৰ আৰু আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয়তাবাদ সম্পৰ্কে নেহৰুৰ ধাৰণা আলোচনা কৰিব পাৰিব।

৭.২ পৰিচয়

যিকোনো ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাৰ ইতিহাসৰ বিভিন্ন পৰ্যায়ত গুৰুত্বপূৰ্ণ ব্যক্তিসকলে প্ৰকাশ কৰা আৰু অনুসৰণ কৰা বিভিন্ন প্ৰমূল্য আৰু ধাৰণাই ব্যৱস্থাটোৰ বিৱৰ্তনত সহায় কৰে। ভাৰতত মহাত্মা গান্ধী, জৱাহৰলাল নেহৰু আৰু বি.আৰ. আম্বেদকাৰকে ধৰি আন বহুতো নেতৃস্থানীয় ব্যক্তিয়ে চিন্তা আৰু কাৰ্যৰে আগবঢ়োৱা অৱদানে ভাৰতত সমূহীয়া জাতীয় চেতনাৰ উদ্ৰেক কৰাত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰিছে। নেহৰু ভাৰতৰ স্বাধীনতা আন্দোলনৰ মহান নেতাসকলৰ মাজৰ এজন আছিল। ভাৰতবৰ্ষৰ ৰাজনৈতিক চিন্তাৰ বিকাশত তেওঁ যথেষ্ট অৰিহণা যোগাইছিল। বিভিন্ন বিষয়ৰ ওপৰত আগবঢ়োৱা তেওঁৰ ধাৰণা আৰু দৃষ্টিভংগীয়ে ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাৰ ওপৰত ভালেখিনি প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিছিল। এই অধ্যায়টিত আমি ভাৰতৰ সামাজিক, ৰাজনৈতিক আৰু অৰ্থনৈতিক ক্ষেত্ৰত গভীৰ প্ৰভাৱ পেলোৱা নেহৰুৰ কিছুমান গুৰুত্বপূৰ্ণ দৃষ্টিভংগী আৰু ধাৰণা আলোচনা কৰিম।

৭.৩ জৱাহৰলাল নেহৰু

১৮৮৯ চনৰ ১৪ নৱেম্বৰত এলাহবাদত জৱাহৰলাল নেহৰুৰ জন্ম হৈছিল। তেওঁৰ পিতৃ মতিলাল নেহৰু এগৰাকী খ্যাতনামা আইনজীৱী আছিল। নেহৰুৱে পৃথিৱীৰ কেইবাখনো বিখ্যাত বিদ্যালয় আৰু বিশ্ববিদ্যালয়ত অধ্যয়ন কৰিছিল। তেওঁ তেওঁৰ শিক্ষকসকলৰ তত্ত্বাৱধানত শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিছিল। পোন্ধৰ বছৰ বয়সত তেওঁক

তেওঁৰ মাক-দেউতাকে লণ্ডনলৈ লৈ গৈছিল আৰু তেওঁ হাৰাউ (Harrow)ত অধ্যয়ন আৰম্ভ কৰিছিল। ১৯০৭ চনত তেওঁ কেম্ব্রীজৰ ত্রিনিটি মহাবিদ্যালয়ত যোগদান কৰিছিল।

ভাৰতীয় বুৰঞ্জী আৰু ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক চিন্তাধাৰালৈ নেহৰুৰ উল্লেখযোগ্য অৱদানসমুহ হ'ল- *Glimpses of World History, Autobiography* আৰু *The Discovery of India*। তেওঁ আধুনিক ভাৰতবর্ষ গঢ়াৰ ক্ষেত্রত মুখ্য ভূমিকা গ্রহণ কৰিছিল। গান্ধীৰ নেতৃত্বত জৱাহৰলাল নেহৰুৱে ভাৰতৰ স্বাধীনতা সংগ্রাম আগুৱাই নিছিল। স্বাধীনতা লাভৰ পিছত নেহৰু ভাৰতৰ প্রথম প্রধানমন্ত্রী হৈছিল।

৭.৩.১ জাতীয়তাবাদৰ ধাৰণা

নেহৰুৱে জাতীয়তাবাদৰ কোনো নতুন তত্ত্বৰ বিকাশ ঘটোৱা নাছিল। 'Unity of India' শীর্ষক প্রবন্ধটোত নেহৰুৱে লিখিছে যে তেওঁ ভাৰতৰ মৌলিক একতাৰ উদ্দেশ্যবোৰক বিশ্বাস কৰে। তেওঁৰ মতে বিভিন্ন ধৰণৰ বৈচিত্র্য থকা স্বত্বেও ভাৰতীয় ইতিহাসৰ সিৰাই সিৰাই এক ধৰণৰ একতা প্রবাহিত হৈ আছে। সাংস্কৃতিক দ্বৈতবাদ আৰু সংশ্লেষণৰ ধাৰণা দুটাই নেহৰুক প্রভাৱিত তথা অনুপ্রাণিত কৰিছিল। তেওঁৰ মতে, জাতীয়তাবাদ হ'ল আত্ম-বিবর্ধনৰ এটা স্তৰ। নেহৰুৱে আত্ম-সংকল্পবদ্ধতাৰ ধাৰণাটো দৃঢ়ভাৱে বিশ্বাস কৰিছিল।

ৰাজনৈতিক দর্শনত বহুলভাৱে বিতর্ক তথা আলাপ-আলোচনা চলা বিষয় এটা হ'ল জাতীয়তাবাদ। ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক চিন্তাবিদসকলেও বিষয়টো বিস্তৃতভাৱে আলোচনা কৰিছে। ভাৰতৰ আলোচনাবোৰত এটা ধর্মীয় ভাবধাৰা নিহিত থকা কথাটো স্পষ্ট ৰূপত ধৰা পৰে। কিন্তু জাতীয়তাবাদক সংকীর্ণ অর্থেৰে বিচাৰ নকৰি নেহৰুৱে জাতীয়তাবাদ তথা ৰাজনীতি অধ্যয়নৰ এটা ধর্মনিৰপেক্ষ পন্থা বিকশাই তোলাত প্রধান ভূমিকা লৈছিল। নেহৰু যিটো উদাৰ সাংস্কৃতিক পৰিৱেশত ডাঙৰ দীঘল হৈছিল সেই পৰিৱেশৰ ভিত্তিতে তেওঁ ধর্মনিৰপেক্ষতাবাদৰ ধাৰণাটো বিকশিত কৰিছিল। তেওঁ বিভিন্ন ধর্মীয় গোটৰ মাজত একতা স্থাপন দৃঢ়তাৰে পোষকতা কৰিছিল। হিন্দু মহাসভাই জাতীয়তাবাদৰ এটা সাম্প্রদায়িক ব্যাখ্যা আগবঢ়োৱা কথাটোক তেওঁ কঠোৰ ভাষাৰে নিন্দা কৰিছিল। নেহৰুৰ মতে দেশৰ সকলো ধর্ম, বিশেষকৈ হিন্দু আৰু মুছলমান লোকৰ মাজত সমন্বয় বর্তাই ৰখাটো সর্বাধিক গুৰুত্বপূর্ণ কথা। ভাৰতত যিহেতু এটা সাম্রাজ্যবাদ বিৰোধী আন্দোলন চলিছিল, সেয়েহে নেহৰুৱে ভাবিছিল যে কেৱল এটা ধর্মনিৰপেক্ষ তথা জাতীয়তাবাদী মনোভাবেহে সাম্রাজ্যবাদৰ পোষকতাকাৰী কর্তৃপক্ষৰ উপযুক্ত প্রত্যাহ্বান জনাব পাৰিব। অর্থাৎ, নেহৰু আছিল ধর্মনিৰপেক্ষ জাতীয়তাবাদৰ ধাৰণাটোৰ পৃষ্ঠপোষক। নেহৰুৰ জীৱনে তেওঁৰ জাতীয়তাবাদী আৰু আধুনিকতাবাদী চিন্তাক প্রতিফলিত কৰে।

নেহৰুৰ জাতীয়তাবাদ তত্ত্ব আৰু অনুশীলনৰ তিনিটা প্রধান ভেটি আছে। বৃটিছ শাসকসকলৰ জাত্যাভিমানেতেওঁক চিন্তিত কৰিছিল। নেহৰুৰ জাতীয়তাবাদৰ দ্বিতীয় উৎসটো হ'ল অর্থনৈতিক কাৰণ। তেওঁ ভাৰতৰ সর্বত্র বিৰাজমান দৰিদ্রতা আৰু শোষণৰ বাবে বৃটিছসকলক দোষাৰোপ কৰিছিল। নেহৰুৰ জাতীয়তাবাদৰ তৃতীয় উৎসটো আছিল ৰাজনৈতিক আৰু প্রশাসনীয়। বিদেশী সাম্রাজ্যবাদী শাসকসকলে সিদ্ধান্ত গ্রহণৰ ক্ষেত্রখনত একাধিপত্য প্রদর্শন কৰিছিল। এই একাধিপত্যই দেশত আৰম্ভ কৰিব খোজা সকলোবোৰ প্রয়াস তথা নিয়ন্ত্রণ ব্যৱস্থাটো বৃটিছসকলক নিজৰ হাতত ৰখাৰ সুযোগ দিছিল।

নেহৰুৰ উদাৰ সাংস্কৃতিক শিক্ষাই তেওঁৰ ধর্মনিৰপেক্ষ দৃষ্টিভংগীক আগুৱাই লৈ গৈছিল। নিজৰ আত্মজীৱনীত নেহৰুৱে হিন্দু মহাসভাৰ প্রধান নেতা-কর্মীসকলক গৰিহণা দিছিল। তেওঁ মহাসভাক সমাজৰ উচ্চ শ্রেণীৰ স্বার্থৰ হকে মাত মতা মুখপত্র আৰু প্রতিক্রিয়াশীল সংগঠন আখ্যা দিছিল। এগৰাকী সামাজিক বাস্তৱবাদী হিচাপে নেহৰু হিন্দু-মুছলিমৰ মাজত সৃষ্টি হোৱা উদ্বেগৰ ধর্মীয় ব্যাখ্যা আৰু স্বাধীনতাৰ আগৰ

ভাৰতত দুয়োটা ধৰ্মৰ লোকৰ মাজত আৰম্ভ হোৱা সংঘৰ্ষক লৈ মুঠেই সন্তুষ্ট নাছিল। ভাৰতে স্বাধীনতা লাভ কৰাৰ পাছত নেহৰুই ৰাষ্ট্ৰীয় সংহতি স্থাপনত জো�ৰ দিছিল।

৭.৩.২ কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰ আৰু মিশ্ৰ অৰ্থনীতি সম্পৰ্কে ধাৰণা

নেহৰুৰ মতে ভাৰতীয় গণতন্ত্ৰৰ লক্ষ্য আছিল ধৰ্মনিৰপেক্ষতা, গণতন্ত্ৰ আৰু সমাজবাদৰ আধাৰত প্ৰতিগৰাকী ব্যক্তিৰে কল্যাণ সুৰক্ষিত কৰা। নেহৰুৰ কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰৰ বৈশিষ্ট্য আছিল ৰাজনৈতিক, সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক সমতা। ইয়াৰ মূল উদ্দেশ্য আছিল স্বাধীনতা বজাই ৰখা।

কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰৰ ধাৰণাটো ভাৰতীয় সংবিধানতো স্থান পাইছে। সংবিধানৰ লক্ষ্য আছিল দেশৰ জনগণৰ জীৱন-ধাৰণৰ মান উন্নত কৰা আৰু দৰিদ্ৰতা তথা নিবনুৱা সমস্যা নিৰ্মূল কৰা। পিছপৰা সম্প্ৰদায়বোৰক মূলসূঁতিৰ সমকক্ষ কৰাও ইয়াৰ এক প্ৰধান উদ্দেশ্য আছিল। সদায় পিছলৈ ঠেলি থোৱা গ্ৰাম্য ভাৰতখনক কুটীৰ উদ্যোগৰ বিকাশৰ সৈতে সমান্তৰালভাৱে উন্নত কৰি তোলাও ইয়াৰ উদ্দেশ্য আছিল।

অৱশ্যে গান্ধীৰ দৰে নেহৰু গুৰু উদ্যোগ আৰু বৃহৎ যন্ত্ৰ-পাতি ব্যৱহাৰৰ বিৰোধী নাছিল। ইয়াৰ সলনি নেহৰুৱে বিশ্বাস কৰিছিল যে আত্মনিৰ্ভৰশীল হ'বলৈ ঔদ্যোগিক উন্নয়ন হ'বই লাগিব। দেশে আধুনিক বিজ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তিৰ সহায় লৈ নিজৰ ঔদ্যোগিকীকৰণ নঘটালে কেতিয়াও ৰাজনৈতিক তথা অৰ্থনৈতিকভাৱে আত্মনিৰ্ভৰশীল হ'ব নোৱাৰিব আৰু তেনে ক্ষেত্ৰত দেশৰ পৰা দৰিদ্ৰতা সমস্যাটোও আঁতৰাব পৰা নাযাব। তেওঁৰ নিৰ্দেশনাত যুগুত কৰা প্ৰথম পাঁচবছৰীয়া পৰিকল্পনাৰ সময়ত গুৰু উদ্যোগ স্থাপনৰ ওপৰত জোৰ দিয়া হৈছিল।

ৰাজনৈতিক দৃষ্টিভংগীৰে নেহৰুৱে গুৰুত্ব প্ৰদান কৰা কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰখনৰ আধাৰ আছিল সংসদীয় অনুষ্ঠান-প্ৰতিষ্ঠানৰ ভিত্তিত গঠিত এখন প্ৰতিনিধিত্বমূলক চৰকাৰৰ ওপৰত থকা বিশ্বাস। নেহৰুৱে সমতাৰ নীতিত বিশ্বাস কৰিছিল। একেদৰে, তেওঁ সমাজবাদী গণতন্ত্ৰৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ ওপৰত জোৰ দিছিল।

নেহৰুৱে দেশত এটা মিশ্ৰ অৰ্থনৈতিক ব্যৱস্থাৰ পোষকতা কৰিছিল। মিশ্ৰ অৰ্থনৈতিক ব্যৱস্থাই কিছু ক্ষেত্ৰত ৰাজহুৱা খণ্ড সহাৰস্থান আৰু আন কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত ব্যক্তিগত খণ্ডৰ সহাৰস্থানৰ কথা কৈছিল। দেশৰ প্ৰতিৰক্ষাৰ সামগ্ৰী উৎপাদন কৰা উদ্যোগ আৰু সকলোবোৰ মৌলিক গুৰু উদ্যোগ ৰাষ্ট্ৰই নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব লাগে বুলি নেহৰুৱে মতপোষণ কৰিছিল। বাকীবোৰ ক্ষেত্ৰত ব্যক্তিগত উদ্যোগবোৰক অনুমতি দিব পৰা যায়। অৰ্থাৎ, মিশ্ৰ অৰ্থনীতি মানে হ'ল ৰাজহুৱা আৰু ব্যক্তিগত খণ্ডৰ সহাৰস্থান।

৭.৩.৩ ধৰ্মনিৰপেক্ষতাৰ ধাৰণা

নেহৰু কোনো ধৰ্মীয় মতবাদ অথবা ধৰ্মৰ সমৰ্থক নাছিল। তেওঁ ব্যক্তি সত্তাত অন্তৰ্নিহিত আধ্যাত্মিকতা বিশ্বাস কৰিছিল। তেওঁৰ মতে ধৰ্মনিৰপেক্ষতা কেৱল এক ৰাজনৈতিক নীতি নাছিল। ই হ'ল ভাৰতৰ সকলো ধৰ্ম আৰু সম্প্ৰদায়কে সামৰি লোৱা সামাজিক নীতি। নেহৰুৱে ধৰ্মনিৰপেক্ষতাৰ চাৰিটা দিশ বিশ্বাস কৰিছিল। দিশকেইটা হ'ল—

- **ধৰ্মীয় স্বাধীনতাঃ** ভাৰতৰ সকলো ধৰ্মকে সমান মৰ্যাদা দিয়াই হ'ল ধৰ্মীয় স্বাধীনতা। কোনো ধৰ্মকে কোনো বিশেষ সুবিধা দিয়া নহ'ব। ধৰ্মৰ আধাৰত কোনো সম্প্ৰদায়কে ন্যায্য অধিকাৰৰ পৰা বঞ্চিত কৰিব পৰা নাযাব।

- **ধর্মীয় বিষয়ত ৰাষ্ট্ৰৰ নিৰপেক্ষ অৱস্থানঃ** ধর্মনিৰপেক্ষ ৰাষ্ট্ৰৰ বৈশিষ্ট্য হ'ল তেনে ৰাষ্ট্ৰৰ কোনো নিজস্ব ধর্ম নাথাকে। নেহৰুৱে বিচাৰিছিল যে ৰাষ্ট্ৰই সকলো ধর্মৰ সহাৱস্থান নীতি মানি চলিব লাগে। ৰাষ্ট্ৰই নাগৰিকৰ ধর্মীয় স্বাধীনতাত হস্তক্ষেপ কৰা অনুচিত।
- **সামাজিক জীৱনত ধর্মনিৰপেক্ষতাঃ** নেহৰুৱে ধর্মনিৰপেক্ষতাক এখন আধুনিক গণতান্ত্রিক সমাজৰ অবিচ্ছেদ্য বৈশিষ্ট্য বুলি গণ্য কৰিছিল। সেয়েহে তেওঁ জাতি-ধর্ম নির্বিশেষে আটাইবোৰ ভাৰতীয় সম্প্রদায়ৰ বাবে এক সমৰূপী অসামৰিক ব্যৱহাৰ সংহিতা (Uniform Civil Code) যুগুত কৰাৰ প্রয়াস কৰিছিল। তেওঁ এনে এখন ৰাষ্ট্ৰ গঠনৰ পোষকতা কৰিছিল যিখনে "সকলো ধর্মকে সুৰক্ষা প্রদান কৰিব, কিন্তু এটা ধর্মৰ ক্ষতি কৰি আন এটা ধর্মৰ পক্ষ নল'ব আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় ধর্ম হিচাপে কোনো এটা বিশেষ ধর্ম গ্রহণ নকৰিব"।
- **ধর্মনিৰপেক্ষতা হ'ল এক মনোভাৱঃ** নেহৰুৰ মতে ধর্মনিৰপেক্ষতা হ'ল বিভিন্ন সম্প্রদায়ৰ মনোভাৱ। তেওঁৰ মতে সংখ্যাগৰিষ্ঠ সম্প্রদায়ে সংখ্যালঘু সম্প্রদায়ৰ প্রতি কেনে মনোভাৱ প্রদর্শন কৰে তাৰ ওপৰতে ধর্মনিৰপেক্ষতা যথেষ্টখিনি নির্ভৰশীল। সংখ্যাগৰিষ্ঠ সম্প্রদায়ৰ সংকীর্ণ আৰু আগ্রাসী মনোভাৱে ভাৰতৰ যিকোনো সংখ্যালঘু সম্প্রদায়ৰ মনত চিন্তাৰ জন্ম দিব বুলি নেহৰুৱে মতপোষণ কৰিছিল। তেওঁ সংখ্যালঘুসকলকো সহনশীল হোৱাটো বিচাৰিছিল। নেহৰুৱে দুয়ো ধৰণৰ সম্প্রদায়কে বহল মনোভাৱৰ গৰাকী হোৱাটো বিচাৰিছিল। ভুল মনোভাৱৰ বশৱর্তী হৈ তেওঁলোকে যাতে ভাৰতৰ ঐক্য আৰু সংহতিৰ প্রতি ভাবুকি কঢ়িয়াই নানে তাৰ বাবে নেহেৰুৱে আহ্বান জনাইছিল।

৭.৩.৪ গণতন্ত্ৰৰ ধাৰণা

গণতন্ত্ৰৰ ধাৰণাটো বিকশিত কৰাৰ ক্ষেত্রত নেহৰু মিল, ৰুছ', মণ্টেস্কু আদিৰ দৰে পশ্চিমীয়া লিখকৰ দ্বাৰা গভীৰভাৱে প্রভাৱিত হৈছিল। তেওঁ সমাজৰ প্রতিজন লোকৰে সর্বাংগীন উন্নতিৰ ওপৰত জোৰ দিছিল। নেহৰুৰ ব্যক্তি সত্তাৰ মর্যাদাৰ প্রতি থকা বিশ্বাসে তেওঁক জনতাৰ ওপৰতো বিশ্বাস স্থাপন কৰাত সহায় কৰিছিল। জনতাৰ ওপৰত থকা বিশ্বাসেই তেওঁৰ গণতন্ত্ৰৰ ধাৰণাটোৰ মূল ভেঁটি। তেওঁ একনায়কত্বাদী সমাজৰ বিৰোধিতা কৰিছিল। নেহৰুৱে গণতন্ত্রক জীৱনৰ এক পন্থা আৰু সামাজিক গাঁথনিৰ আধাৰ বুলি গণ্য কৰিছিল। নেহৰুৰ মতে গণতন্ত্র মানে হ'ল এনে এক গতিশীল সমাজ গঠন কৰা য'ত প্রতি গৰাকী ব্যক্তিকে বিকাশৰ সম্পূর্ণ সুযোগ দিব পৰা যায়। গণতন্ত্ৰৰ এই ধাৰণাটোৰ সৈতে বিভিন্ন ব্যক্তিৰ মাজত মত পার্থক্য থকা স্বত্বেও সহিষ্ণুতা প্রদর্শন কৰাৰ কথাও জড়িত আছে।

নেহৰুৱে সংসদীয় গণতন্ত্রত দৃঢ়ভাৱে বিশ্বাস কৰিছিল। তেওঁ ভাৰতবর্ষক পশ্চিমৰ ঔদ্যোগিক জাতিসমুহৰ লগত আগুৱাই নিবলৈ বিচাৰিছিল। গণতন্ত্ৰৰ প্রতি বিশ্বাস আৰু দায়বদ্ধতাই নেহৰুৰ আধুনিক ৰাজনৈতিক দৃষ্টিভংগীৰ প্রতি থকা নির্দেশনা দাঙি ধৰে। মহাত্মা গান্ধীৰ ৰাজনৈতিক উত্তৰাধিকাৰী হিচাপে নেহৰুৱে তাত্ত্বিক আৰু ব্যৱহাৰিক দিশত সংসদীয় গণতন্ত্রত দৃঢ় বিশ্বাস কৰিছিল আৰু তেওঁৰ গান্ধীৰ দর্শনৰ ওপৰত সম্পূর্ণ বিশ্বাস আছিল। তেওঁ পাশ্চাত্যৰ বিশ্বৰ লগত ভাৰতে প্রতিদ্বন্দ্বিতা কৰাৰ লগতে যিকোনো বিষয়েই গণতান্ত্রিক উপায়েৰে নিষ্পত্তি কৰাটো বিচাৰিছিল। সেই একে সময়তে, ঔপনিৱেশিক শাসনকালৰ বেছিভাগ সময়তে তেওঁ ভাৰতবর্ষৰ সমাজবাদী আদর্শৰ লক্ষ্যত উপনীত হ'বলৈ মহৎ উপায় অৱলম্বনৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিছিল যিটো এনে লক্ষ্যত উপনীত হ'বলৈ অতি গুৰুত্বপূর্ণ গণতান্ত্রিক দৃষ্টিভংগী আছিল। ই তেওঁৰ আধুনিকতাবাদৰ অনুভূতিৰ স্পষ্ট নির্দেশনা আছিল যাৰ দ্বাৰা তেওঁ অগণতান্ত্রিক দৃষ্টিভংগীক সম্পূর্ণৰূপে একাষৰীয়া কৰিছিল আৰু জনসাধাৰণৰ সঠিক অংশগ্রহণেৰে

উন্নতিৰ পথ সুনিশ্চিত কৰিবলৈ বিচাৰিছিল। এই সকলোবোৰে তেওঁক নিশ্চিতভাবে আধুনিক ৰাজনৈতিক চিন্তাবিদৰ সন্মান প্রদান কৰে।

৭.৩.৫ আন্তঃৰাষ্ট্রীয়তাবাদৰ ধাৰণা

নেহৰুৰ ৰাজনৈতিক চিন্তাত আন্তঃৰাষ্ট্রীয়তাবাদৰ ওপৰত দিয়া গুৰুত্ব সুস্পষ্ট ৰূপত প্রকাশিত হৈছে। নেহৰুৱে জাতীয়তাবাদ আৰু আন্তঃৰাষ্ট্রীয়তাবাদৰ ধাৰণাৰ মাজত সমন্বয় সাধন কৰাৰ প্রয়াস কৰিছিল। তেওঁৰ মতে জাতীয়তাবাদ কেৱল এক উদ্দেশ্যেই নহয়, ই হৈছে আন্তঃৰাষ্ট্রীয়তাবাদৰ লক্ষ্যত উপনীত হোৱাৰ দিশে আগবঢ়োৱা এক পদক্ষেপ। নেহৰুৱে তেওঁৰ জাতীয়তাবাদৰ ধাৰণাটোৰে এটা গণতান্ত্রিক দৃষ্টিভংগী প্রচাৰ কৰাৰ পোষকতা কৰিছিল আৰু জাতীয়তাবাদৰ গণতান্ত্রিক ধাৰণাটোৰ জৰিয়তে তেওঁ আন্তঃৰাষ্ট্রীয়তাবাদৰ ধাৰণাটোৰ পৃষ্ঠপোষকতা কৰিছিল। নেহৰুৰ আন্তঃৰাষ্ট্রীয়তাবাদ ধাৰণাটোৱে ৰাষ্ট্রবোৰৰ মাজত সমতা স্থাপনত বিশ্বাস কৰিছিল। কোনো আন্তঃৰাষ্ট্রীয় ঘটনাৰ বাবে কোনো ৰাষ্ট্রকে গাইগুটীয়াভাৱে বিচাৰ কৰি চাব নালাগে বুলি নেহৰুৱে মত পোষণ কৰিছিল।

নেহৰুৱে এনে আন্তঃৰাষ্ট্রীয়তাবাদৰ দৃঢ় পৃষ্ঠপোষকতা কৰিছিল যিয়ে ৰাষ্ট্রবোৰৰ মাজত পাৰস্পৰিক সু-সম্পর্কৰ বিকাশত সহায় কৰিব বুলি কোৱা হৈছিল। আন্তঃৰাষ্ট্রীয়তাবাদৰ পৃষ্ঠপোষক নেহৰুৱে এক বিশ্ব সংঘ (World Federation) আৰু বিশ্ব চৰকাৰ (World Government) গঢ়াৰ কথা কৈছিল। ইয়াত সকলো দেশৰে সমান মর্যাদা থাকিব আৰু সংঘাত সমাধা কৰি শান্তি প্রতিষ্ঠা কৰিবলৈ প্রতিখন দেশৰে সমান অধিকাৰ আৰু অংশীদাৰীত্ব থাকিব। নেহৰু ৰাষ্ট্রসংঘৰ নীতিসমূহৰো দৃঢ় সমর্থক আছিল। তেওঁ বিশ্বাস কৰিছিল যে বিশ্ব সম্প্রদায়ক প্রতিনিধিত্ব কৰা ৰাষ্ট্রসংঘই বিশ্বত শান্তি স্থাপন কৰাৰ ক্ষেত্রত লোৱা ফলপ্রসূ ভূমিকাই আন্তঃৰাষ্ট্রীয়তাবাদৰ বিকাশত অৰিহণা যোগাব।

নেহৰুৱে গোষ্ঠী নিৰপেক্ষ আৰু ***পঞ্চশীল*** নীতিৰ জৰিয়তে আন্তঃৰাষ্ট্রীয়তাবাদৰ প্রতি থকা তেওঁৰ গভীৰ বিশ্বাসৰ প্রকাশ কৰিছিল। আন্তঃৰাষ্ট্রীয় স্তৰত ৰাষ্ট্রবোৰৰ শান্তিপূর্ণ সহাৱস্থানৰ বাবে প্রয়োজনীয় পৰিবেশ গঢ়ি তোলাৰ বাবে ৰাষ্ট্রবোৰৰ স্বাধীনতা বর্তাই ৰাখিবলৈ নেহৰুৱে গোষ্ঠী নিৰপেক্ষ আৰু পঞ্চশীল নীতিৰ ধাৰণা দুটাৰ পৃষ্ঠপোষকতা কৰিছিল। শীতল যুদ্ধৰ সময়ত নেহৰুৱে গোষ্ঠী নিৰপেক্ষ নীতি উদ্ভাৱন কৰিছিল। এই নীতিয়ে নতুনকৈ স্বাধীন হোৱা দেশবোৰক বিশ্বৰ দুই মহাশক্তিৰ (আমেৰিকা আৰু চোভিয়েট ইউনিয়ন) শত্রুতাৰ পৰা নিজকে আঁতৰাই ৰখাত সহায় কৰিছিল। বিশ্ব শান্তি সদৃঢ় কৰিবলৈ নেহৰুৱে শান্তিপূর্ণ সহাৱস্থানৰ সৈতে জড়িত পঞ্চশীল নীতিৰ পৃষ্ঠপোষকতা কৰিছিল। পঞ্চশীলৰ মূল নীতি পাঁচটা হ'ল— ক) পৰস্পৰৰ ভৌগোলিক অখণ্ডতা আৰু সার্বভৌমত্বৰ প্রতি সন্মান প্রদর্শন কৰা, খ) আন দেশক আক্রমণৰ পৰা বিৰত থকা, গ) আন ৰাষ্ট্রৰ আভ্যন্তৰীণ বিষয়ত হস্তক্ষেপ নকৰা, ঘ) সকলো দেশকে সমানভাৱে বিবেচনা কৰা আৰু পাৰস্পৰিক সাহায্য প্রদান কৰা, ঙ) শান্তিপূর্ণ সহাৱস্থান আৰু অর্থনৈতিক সহযোগিতা।

নেহৰুৱে আন্তঃৰাষ্ট্রীয়তাবাদক আন্তঃৰাষ্ট্রীয় শান্তি আৰু সকলো ৰাষ্ট্রৰে কল্যাণৰ ভেঁটি ৰূপে গণ্য কৰিছিল। সমগ্র জীৱনজুৰি তেওঁ পাৰস্পৰিক সহযোগিতা, সদিচ্ছা, স্বাধীনতা, সমতা আৰু ভাতৃত্ববোধ বর্তাই ৰখাৰ ওপৰত জোৰ দি গৈছিল। আন্তঃৰাষ্ট্রীয়তাবাদৰ ধাৰণাটোৰ জৰিয়তে নেহৰুৱে সমগ্র বিশ্বতে শান্তি আৰু সুৰক্ষা বর্তাই ৰখাৰ পৃষ্ঠপোষকতা কৰিছিল।

W অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ১ঃ নেহৰুৱে কিমান চনত জন্মলাভ কৰিছিল?

.....

প্ৰশ্ন ২ঃ ভাৰতীয় বুৰঞ্জী আৰু ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক চিন্তাধাৰালৈ নেহৰুৰ উল্লেখযোগ্য অৱদানসমুহ কি কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন ৩ঃ নেহৰুৱে সংসদীয় গনতন্ত্ৰত দৃঢ়ভাৱে বিশ্বাস কৰিছিল। (শুদ্ধ নে অশুদ্ধ লিখক)

.....

প্ৰশ্ন ৪ঃ আন ৰাষ্ট্ৰৰ ..... বিষয়ত হস্তক্ষেপ নকৰা। (খালী ঠাই পূৰ কৰক)

.....

প্ৰশ্ন ৫ঃ 'নেহৰুৰ জাতীয়তাবাদ তত্ত্ব আৰু অনুশীলনৰ তিনিটা প্ৰধান ভেটি আছে।' সেইকেইটা কি? (৫০টা শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন ৬ঃ দুই ধৰণৰ খণ্ডৰ সহাৱস্থানৰ নেহৰুৰ ধাৰণাই কি ধৰণৰ অৰ্থনীতিক সূচায়?

.....

.....

প্ৰশ্ন ৭ঃ নেহৰুৱে বিশ্বাস কৰা ধৰ্মনিৰপেক্ষতাৰ চাৰিটা দিশ কি কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন ৮ঃ নেহৰুৱে বিশ্বাস কৰা ধৰ্মনিৰপেক্ষতাৰ দুটা দিশ চমুকৈ ব্যাখ্যা কৰক।

.....

.....

প্ৰশ্ন ৯ঃ নেহৰুৱে পৃষ্ঠপোষকতা কৰা পঞ্চশীলৰ নীতি পাঁচটা লিখক।

.....

.....

.....

2 ৭.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ১৮৮৯ চনৰ ১৪ নৱেম্বৰত এলাহবাদত জৱাহৰলাল নেহৰুৰ জন্ম হৈছিল। তেওঁৰ পিতৃ মতিলাল নেহৰু এগৰাকী খ্যাতনামা আইনজীৱি আছিল।
- ভাৰতীয় বুৰঞ্জী আৰু ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক চিন্তাধাৰালৈ নেহৰুৰ উল্লেখযোগ্য অৱদানসমুহ হ'ল- *Glimpses of World History, Autobiography* আৰু *The Discovery of India*।
- গান্ধীৰ নেতৃত্বত জৱাহৰলাল নেহৰুৱে ভাৰতৰ স্বাধীনতা সংগ্ৰাম আগু�ৱাই নিছিল। স্বাধীনতা লাভৰ পিছত নেহৰু ভাৰতৰ প্ৰথম প্ৰধানমন্ত্ৰী হৈছিল।

- নেহৰুৰে জাতীয়তাবাদৰ কোনো নতুন তত্ত্বৰ বিকাশ ঘটোৱা নাছিল। জাতীয়বাদক সংকীর্ণ অর্থেৰে বিচাৰ নকৰি নেহৰুৰে জাতীয়তাবাদ তথা ৰাজনীতি অধ্যয়নৰ এটা ধর্মনিৰপেক্ষ পন্থা বিকশাই তোলাত প্রধান ভূমিকা লৈছিল। নেহৰুৰ জাতীয়তাদ তত্ত্ব আৰু অনুশীলনৰ তিনিটা প্রধান ভেটি আছে।
- নেহৰুৰ কল্যাণকামী ৰাষ্ট্রৰ বৈশিষ্ট্য আছিল ৰাজনৈতিক, সামাজিক আৰু অর্থনৈতিক সমতা। ৰাজনৈতিক দৃষ্টিভংগীৰে নেহৰুৰে গুৰুত্ব প্রদান কৰা কল্যাণকামী ৰাষ্ট্রখনৰ আধাৰ আছিল সংসদীয় অনুষ্ঠান-প্রতিষ্ঠানৰ ভিত্তিত গঠিত এখন প্রতিনিধিত্বমূলক চৰকাৰৰ ওপৰত থকা বিশ্বাস।
- নেহৰুৰে দেশত এটা মিশ্র অর্থনৈতিক ব্যৱস্থাৰ পোষকতা কৰিছিল। মিশ্র অর্থনৈতিক ব্যৱস্থাই কিছুক্ষেত্রত ৰাজহুৱা খণ্ডৰ সহাৱস্থান আৰু আন কোনো কোনো ক্ষেত্রত ব্যক্তিগত খণ্ডৰ সহাৱস্থানৰ কথা কৈছিল।
- নেহৰু কোনো ধর্মীয় মতবাদ অথবা ধর্মৰ সমর্থক নাছিল। তেওঁ ব্যক্তি সত্তাত অন্তর্নিহিত আধ্যাত্মিকতা বিশ্বাস কৰিছিল।
- নেহৰুৰে গণতন্ত্রক জীৱনৰ এক পন্থা আৰু সামাজিক গাঁথনিৰ আধাৰ বুলি গণ্য কৰিছিল। নেহৰুৰ মতে গণতন্ত্র মানে হ'ল এনে এক গতিশীল সমাজ গঠন কৰা য'ত প্রতিগৰাকী ব্যক্তিকে বিকাশৰ সম্পূর্ণ সুযোগ দিব পৰা যায়।
- নেহৰুৰে এনে আন্তঃৰাষ্ট্রীয়তাবাদৰ দৃঢ় পৃষ্ঠপোষকতা কৰিছিল যিয়ে ৰাষ্ট্রবোৰৰ মাজত পাৰস্পৰিক সু-সম্পর্কৰ বিকাশত সহায় কৰিব বুলি কোৱা হৈছিল।
- আন্তঃৰাষ্ট্রীয়তাবাদৰ পৃষ্ঠপোষক নেহৰুৰে এক বিশ্ব সংঘ (World Federation) আৰু বিশ্ব চৰকাৰ (World Government) গঢ়াৰ কথা কৈছিল। ইয়াত সকলো দেশৰে সমান মর্যাদা থাকিব আৰু সংঘাত সমাধা কৰি শান্তি প্রতিষ্ঠা কৰিবলৈ প্রতিখন দেশৰে সমান অধিকাৰ আৰু অংশীদাৰত্ব থাকিব।
- বিশ্ব শান্তি সদৃঢ় কৰিবলৈ নেহৰুৰে শান্তিপূর্ণ সহাৱস্থানৰ সৈতে জড়িত পঞ্চশীল নীতিৰ পৃষ্ঠপোষকতা কৰিছিল য'ত পাঁচটা নীতি সন্নিবিষ্ট আছিল।
- পঞ্চশীলৰ মূল নীতি পাঁচটা হ'ল— ক) পৰস্পৰৰ ভৌগোলিক অখণ্ডতা আৰু সার্বভৌমত্বৰ প্রতি সন্মান প্রদর্শন কৰা, খ) আন দেশক আক্রমণৰ পৰা বিৰত থকা, গ) আন ৰাষ্ট্রৰ আভ্যন্তৰীণ বিষয়ত হস্তক্ষেপ নকৰা, ঘ) সকলো দেশকে সমানভাৱে বিবেচনা কৰা আৰু পাৰস্পৰিক সাহায্য প্রদান কৰা, ঙ) শান্তিপূর্ণ সহাৱস্থান আৰু অর্থনৈতিক সহযোগিতা।

৭.৫ অধিক জানিবলৈ

ইংৰাজী গ্রন্থঃ

1. Asirvatham, E. & Mishra, K.K (1990). *Political theory*. New Delhi: S.Chand & Company Ltd.
2. Bhagavan, V. (1999). *Indian political thinkers*. Delhi: Atma Ram and Sons Publications.
3. Jayapalan, N. (2003). *Indian political thinkers: Modern Indian political thought*. New Delhi: Atlantic Publishers and Distributors.
4. Mohanty , D. K. (2007). *Indian political tradition- From Manu to Ambedkar*. New Delhi: Anmol Publications Pvt. Ltd.
5. Rathod, P.B. & Rathod, V. (2006). *Indian political thinkers*. New Delhi: Commonwealth

Publishers.

অসমীয়া গ্ৰন্থঃ

১) পাল, কৃপেশ চন্দ্ৰ আৰু নায়ক, প্ৰতুল চন্দ্ৰ (২০০৫)। *স্নাতক মহলাৰ ৰাজনৈতিক চিন্তাবিদ।* গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্ৰকাশন।

K ৭.৬ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৮৮৯ চনৰ ১৪ নৱেম্বৰত এলাহবাদত জৱাহৰলাল নেহৰুৰ জন্ম হৈছিল।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ভাৰতীয় বুৰঞ্জী আৰু ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক চিন্তাধাৰালৈ নেহৰুৰ উল্লেখযোগ্য অৱদানসমুহ হ'ল- *Glimpses of World History, Autobiography* আৰু *The Discovery of India*।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ শুদ্ধ।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ আন ৰাষ্ট্ৰৰ *আভ্যন্তৰীণ* বিষয়ত হস্তক্ষেপ নকৰা।

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ নেহৰুৰ জাতীয়তাবাদ তত্ত্ব আৰু অনুশীলনৰ তিনিটা প্ৰধান ভেটি আছে। বৃটিছ শাসকসকলৰ জাত্যাভিমানেতেওঁক চিন্তিত কৰিছিল। নেহৰুৰ জাতীয়তাবাদৰ দ্বিতীয় উৎসটো হ'ল অৰ্থনৈতিক কাৰণ। তেওঁ ভাৰতৰ সৰ্বত্ৰ বিৰাজমান দৰিদ্ৰতা আৰু শোষণৰ বাবে বৃটিছসকলক দোষাৰোপ কৰিছিল। নেহৰুৰ জাতীয়তাবাদৰ তৃতীয় উৎসটো আছিল ৰাজনৈতিক আৰু প্ৰশাসনীয়। বিদেশী সাম্ৰাজ্যবাদী শাসকসকলে সিদ্ধান্ত গ্ৰহণৰ ক্ষেত্ৰখনত একাধিপত্য প্ৰদৰ্শন কৰিছিল। এই একাধিপত্যই দেশত আৰম্ভ কৰিব খোজা সকলোবোৰ প্ৰয়াস তথা নিয়ন্ত্ৰণ ব্যৱস্থাটো বৃটিছসকলক নিজৰ হাতত ৰখাৰ সুযোগ দিছিল।

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ মিশ্ৰ অৰ্থনীতি।

৭ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) ধৰ্মীয় স্বাধীনতা, খ) ধৰ্মীয় বিষয়ত ৰাষ্ট্ৰৰ নিৰপেক্ষ অৱস্থান, গ) সামাজিক জীৱনত ধৰ্ম নিৰপেক্ষতা, ঘ) ধৰ্ম নিৰপেক্ষতা হ'ল এক মনোভাৱ।

৮ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ নেহৰুৱে বিশ্বাস কৰা ধৰ্মনিৰপেক্ষতাৰ দুটা দিশ হ'ল—

- **ধৰ্মীয় স্বাধীনতাঃ** ভাৰতৰ সকলো ধৰ্মকে সমান মৰ্যাদা দিয়াই হ'ল ধৰ্মীয় স্বাধীনতা। কোনো ধৰ্মকে কোনো বিশেষ সুবিধা দিয়া নহ'ব। ধৰ্মৰ আধাৰত কোনো সম্প্ৰদায়কে ন্যায্য অধিকাৰৰ পৰা বঞ্চিত কৰিব পৰা নাযাব।
- **ধৰ্মীয় বিষয়ত ৰাষ্ট্ৰৰ নিৰপেক্ষ অৱস্থানঃ** ধৰ্মনিৰপেক্ষ ৰাষ্ট্ৰৰ বৈশিষ্ট্য হ'ল তেনে ৰাষ্ট্ৰৰ কোনো নিজস্ব ধৰ্ম নাথাকে। নেহৰুৱে বিচাৰিছিল যে ৰাষ্ট্ৰই সকলো ধৰ্মৰ সহাৱস্থান নীতি মানি চলিব লাগে। ৰাষ্ট্ৰই নাগৰিকৰ ধৰ্মীয় স্বাধীনতাত হস্তক্ষেপ কৰা অনুচিত।

৯ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ পঞ্চশীলৰ মূল নীতি পাঁচটা হ'ল—

ক) পৰস্পৰৰ ভৌগোলিক অখণ্ডতা আৰু সাৰ্বভৌমত্বৰ প্ৰতি সন্মান প্ৰদৰ্শন কৰা,
খ) আন দেশক আক্ৰমণৰ পৰা বিৰত থকা,
গ) আন ৰাষ্ট্ৰৰ আভ্যন্তৰীণ বিষয়ত হস্তক্ষেপ নকৰা,
ঘ) সকলো দেশকে সমানভাৱে বিবেচনা কৰা আৰু পাৰস্পৰিক সাহায্য প্ৰদান কৰা,
ঙ) শান্তিপূৰ্ণ সহাৱস্থান আৰু অৰ্থনৈতিক সহযোগিতা।

M ৭.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ ঃ নেহৰুৰ দুখন কিতাপৰ নাম লিখক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ *পঞ্চশীলৰ* ধাৰণাটোৰ পৃষ্ঠপোষক কোন?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ নেহৰুৱে কেনে ধৰণৰ অৰ্থনীতিৰ বিষয়ে মত প্ৰকাশ কৰিছিল?

প্ৰশ্ন ৪ ঃ *পঞ্চশীলৰ* দুটা নীতি লিখক।

খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ ৰাষ্ট্ৰ সম্পৰ্কে নেহৰুৰ ধাৰণা ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয়তাবাদ সম্পৰ্কে নেহৰুৰ দৃষ্টিভংগী ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ ধৰ্মনিৰপেক্ষবাদ সম্পৰ্কে নেহৰুৰ ধাৰণাৰ বিষয়ে এটি চমুটোকা লিখক।

গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ নেহৰুৰ ৰাজনৈতিক ধাৰণাসমুহ আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ মিশ্ৰ অৰ্থনীতি সম্পৰ্কে নেহৰুৰ ধাৰণা ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ গণতন্ত্ৰ সম্পৰ্কে নেহৰুৰ ধাৰণা আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ জাতীয়তাবাদ আৰু কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰ সম্পৰ্কে নেহৰুৰ ধাৰণা ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ৫ ঃ এজন ৰাজনৈতিক চিন্তাবিদ হিচাপে নেহৰুৰ অৱদান সমালোচনাত্মকভাবে পৰীক্ষা কৰক।

****